

[illegible]1
2021

**FALSAFA va HUQUQ
ФИЛОСОФИЯ и ПРАВО
PHILOSOPHY and LAW**

**ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН МАФКУРАСИ: ЭЗГУЛИК ҒОЯСИНИНГ
ИЖТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ****Шарипов А.З. -***Бухоро давлат университети доценти,
фалсафа фанлари номзоди*

Биз яратаятган янги Ўзбекистоннинг мафкураси эзгулик, одамийлик, гуманизм ғояси бўлади. Биз мафкура деганда, аввало, фикр тарбиясини, миллий ва умуминсоний қадриятлар тарбиясини тушунамиз. Улар халқимизнинг неча минг йиллик ҳаётини тушунча ва қадриятларига асосланган.

Шавкат Мирзиёев

Инсоният тарихидан маълумки ҳар бир халқ аввало, маънавий бирлашуви, миллий ғояси билан юксалган. Бугун янги ҳаёт қуриш, ривожланган давлатлар қаторига чиқиш йўлидан бораётган Ўзбекистонда ҳам миллий ғоя масаласи жуда муҳим аҳамиятга эга. Зеро Президентимиз таъкидлаганидек, “Агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир. Биз янги Ўзбекистонни барпо этишга қарор қилган эканмиз, иккита мустақкам устунга таянамиз. Биринчиси – бозор тамойилларига асосланган кучли иқтисодиёт. Иккинчиси – аждодларимизнинг бой мероси ва миллий қадриятларга асосланган кучли маънавият” дир.

Дунёда кескин кураш ва рақобат ҳукм сураётган, манфаатлар тўқнашуви кучаяётган, глобализация инсон тараққиёти учун янги имкониятлар билан бирқатордатурли муаммоларни ҳам келтириб чиқараётган ҳозирги даврда миллий ўзлик ва маънавий қадриятларга қарши таҳдид ва хатарлар тобора ортмоқда. Фақат ўз манфаатларини кўзлаб иш юритиш, меҳнатга лоқайдлик, оилага бепарволик, истеъмолчилик хулқини шакллантириш турли йўللار билан ёшлар онгига сингдириляпти.

Бугун ҳаёт янгича фикрлаш ва ишлаш, миллий мафкура соҳасида фаолиятимизни янги босқичга кўтаришни талаб этилмоқда. Бундай шароитда жамиятни маънавий таҳдидлардан ҳимоя қилиш, мафкуравий иммунитетни шакллантиришнинг янги усул ва воситаларини жорий этишга қаратилган илмий ва амалий чора-тадбирлар олиб бориш зарур. Шу ўринда ёшлар қалби ва онгида мафкуравий иммунитетни кучайтириш билан боғлиқ вазифалар қаторига қуйидагиларни киритиш лозим:

биринчидан, «оммавий маданият» кўринишида кириб келаётган турли таҳдидлар, гиёҳвандлик, диний экстремизм, миссионерлик каби вайронкор ғоялардан асраш, ёшларнинг таълим-тарбиясига барча жамият аъзоларини жалб этиш ва масъулиятини ошириш;

иккинчидан, мамлакатимизда турли миллат ва динга мансуб инсонлар ўртасида дўстлик ва ҳамжиҳатликни янада мустақкамлаш;

учинчидан, адашган, ўзи англамаган ҳолда диний экстремистик оқимларга аъзо бўлиб қолган ва афв қилинганларни, уларнинг фарзандларини жамоат ишларига, дунёвий турмуш тарзига, хусусан, фан ва касб-ҳунар тўғараклари, санъат фестиваллари, спорт мусобақаларига жалб қилишга эътибор бериш;

тўртинчидан, сиёсий партиялар дастурий мақсад ва вазифаларини, мафкуравий соҳадаги ишларида сусткашликка йўл қўймаслик, бу борада халқаро ҳамкорликни кучайтириш чораларини кўриш;

бешинчидан, таълим-тарбия каби муҳим стратегик масалага эскича қараш, эскича билим ва тизим билан ёндашмаслик, бу борада энг замонавий ва илғор тизимни яратишга эришиш зарур;

олтинчидан, миллий ғояни фарзандларимиз онгига айнан болалик давридан, боғчадан ва мактабдан бошлашга эришиш, бундабебаҳо аждодларимиз меросини, дунё тажрибасини, турли халқларнинг ютуқ ва камчиликларини атрофлича ўрганиш.

Умуман олганда, мафкура соҳаси – хилма-хил субъектлар, инсон ва миллат, жамият ва шахсларнинг ғоя ва мафкура йўналишидаги фаолияти, улар билан боғлиқ жараёнлар, ўзаро муносабатлар, алоқа ва мулоқотлар мажмуи, ижтимоий ҳаётнинг муҳим жабҳасини ифодалайди.

Эзгулик ғоясини таҳлил қилишга киришар эканмиз, аввало мафкура соҳасининг куйидаги жиҳатларини қайд этиш мақсадга мувофиқ:

- муайян ғоялар, уларнинг намоёнбўлиш шакллари, хусусиятлари ва мафкура йўналишидаги фаолият тизими;

- жамиятнинг шу соҳасига хос ижтимоий муносабатлар ва инсонлар ўртасидаги ўзаро алоқаларни тартибга солувчибаъзи талаб ва қоидалар мажмуи;

- ғоя ва мафкуравий соҳадаги таълим-тарбия, тарғибот ва ташвиқот тизимиданиборат яхлит ҳодисалар ва жараёнлар мажмуидир.

Мафкуравий соҳажамиятда амал қилувчи ижтимоий меъёрларга асосланиб, улар ўз-ўзидан вужудга келмасдан, ривожланмасдан, балки шу жамият фуқаролари, фаол шахслар иштирокида амалга ошади. Шахснинг ғоявий юксалиш ва жамиятнинг бу соҳадаги барқарорлигини сақлаш ниҳоятда катта аҳамиятга молик ва бир-бири билан узвий алоқадор ҳолатлардир. Мазкур соҳадаги юксалиш инсон ҳаёти мазмунининг бойишига, унинг шахс сифатида янада комилликка эришишига асос бўлади. Шахснинг ғоявий дунёси, унинг эътиқоди ва дунёқарашининг шаклланиш даражаси мазкур жамиятда амал қилувчи қадриятлар ва анъаналарга қанчалик мос келиши билан белгиланади. Бундаги ўзаро мутаносиблик эзгуликнинг рўёбини амалга чиқиши, янада мукаммаллашиб бориши учун асос бўлиб хизмат қилади.

Бизнинг юртимизда жамият ҳаётини эркинлаштириш, адолатни таъминлашва қонун устуворлигига эришиш, халқ манфаатларига хизмат қилиш ва шу асосда яшашга интилиш каби туйғулар асрлар давомида узлуксизтараққиёт натижасида камол топган халқимизнинг онгу тафаккурида эзгу тушунчалар орқали шаклланган. Айни пайтда, улар жамиятимиз аъзоларининг етук шахс сифатида шаклланиши билан боғлиқ таълим-тарбия жараёнида юзага келадиган ижтимоий фазилатларининг таркибий қисми сифатида амал қилади.

Аслида турли ижтимоий-сиёсий кучларнинг ўз ғоявий тизимларини яратиш ва тарғиб қилишдан кўзлаган мақсадларга асосланган ғояларнинг ривожланиб бориши инсонда жуда катта умид-орзулар туғдиради. Чунки умуминсоният манфаатлари учун хизмат қилувчи бундай ғояларнинг рўёбга чиқиши жaxon миқёсида тинчлик ва тараққиёт, инсон эркинлиги, миллий ва диний тотувликка эришишга, эзгулик ғоясининг жамият ҳаётида умуминсоний қадрият сифатида баҳоланишига олиб келади.

Етарли билим, малака, ҳаётий тажрибага эга бўлмаган, ўз тарихи, аجدодларининг инсоният тараққиётида ўчмас из қолдирган бебаҳо меросидан беҳабар ёшлар турли бузғунчи мафкуравий кучларнинг тузоғига илиниши ҳеч гап эмас. Бунинг олдини олиш учун уларга қарши ёшларда мафкуравий иммунитет ҳосил қилиш лозим. Президентимиз Ш.М.Мирзиёев бу борада “Барчамизга аёнки, бугунги кунда ён-атрофимизда ёшларнинг қалби ва онгини захарлаб, уларни тўғри йўлдан оғдиришга қаратилган хавф-хатарлар тобора кучайиб бормоқда. Бундай мафкуравий хуружларга қарши миллий ғоя асосида барчамиз биргаликда курашмоғимиз, оила, мактаб ва маҳалла ҳамкорлигини мустаҳкамлашимиз зарур” – деб таъкидлайдилар.

Эзгулик, одамийлик ва гуманизм ғояларига асосланган, манфаатлар ва фикрлар хилма-хиллигини эътироф этадиган мафкуравий тизимлар ўз соҳибларини тараққиётга элтади. Тор миллий ё синфий талаб-эҳтиёжларни бошқа халқлар ёки гуруҳлар ҳисобига қондиришни ният қилган, ёвузлик, антигуманистик моҳиятга эга мафкуралар охир-оқибат барбод бўлади, ўз тарафдорларини таназзул ва ҳалокатга дучор этади.

Дунёда, ён-атрофимизда кескин рақобат, ғоявий, мафкуравий кураш кетаётган шундай мураккаб бир вазиятда фақатгина инсон манфаатларини, халқ иродасини, эзгулик ва одамийликни ўзида акс эттирган ғояларгина мамлакатни, жамиятни ёт ғоялар таъсиридан, мафкуравий тазйиклардан муҳофаза қила олади. Агар мамлакатда миллийлик руҳи билан

суғорилган, халқнинг эзгу мақсадларини ўзида акс эттирадиган, барқарор ривожланишни таъминлашга қаратилган ғоялар ҳукмронлик қилса, у ҳолда бундай мамлакатда қулай ёки ижобий мафкуравий вазият вужудга келган ҳисобланади.

Шунингдек, жамиятда янги мафкуранинг шаклланиши, ривожланиши ва халқ онига сингдирилиши борасида амалга ошириладиган ишларни муайян ҳудуд ёки минтақадаги хилма-хил мафкураларнинг ҳукмронлик учун бўлган ўзаро курашларини ҳам англатишини унутмаслик зарур. Айни пайтдаги мафкуравий вазият – шаклланаётган мафкура билан ўз “вазифа”сини бажариб бўлган ёки адо эта олмаган мафкура ёки унинг қолдиқлари ўртасида муросасиз кураш боришини ҳам ифодалайди. Ахир “Афсуски, ҳали орамизда миллий ғоянинг, маънавиятнинг моҳиятини тўлиқ англаб етмаганлар, маънавият керакми-йўқми деб юрганлар ҳам йўқ эмас. Миллий ғоя деганда эски совет мафкурасини тасаввур қилиб, лабига учук тошаётганлар ҳам йўқ эмас. Бу ҳам ҳақиқат. Лекин агар мафкура одамий бўлса, инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликларини, унинг кадр-қимматини улуғлашга хизмат қилса, нима учун ундан кўрқишимиз керак? Ҳамма ҳаракатларимизнинг асоси — халқимизни рози қилиш, одамийлик нуктаи назаридан нимаки қилаётган бўлсак, ҳаммасининг асоси шу” - дея бежиз таъкидланмади.

Биз бевосита эзгулик ғоясини тадқиқ этар эканмиз, аввало унинг маънавий-ахлоқий категориялар орасидаги энг муҳим тушунчалардан бирикканлигини, инсон фаолиятининг асл моҳиятини англатиши ва Аллоҳ иродасининг инсон қалбидаги тажассуми сифатида намоён бўлишини англаймиз.

Бу тушунча ўзида қуйидаги хусусиятларни акс эттиради:

- инсонга энг кучли маънавий лаззат бағишлаш;
- кишини ижтимоий шахсга айлантириб, чинакам бахт сари етакловчи фазилат;
- шахсни комилликка, жамиятни эса юксак тараққиётга етказувчи юксак қадрият.

У инсоннинг ахлоқий фаолияти туфайли муайянлашади, юзага чиқади. Тоталитар тузумлар мафкурасида эзгуликни талкин этишнинг ноилмийлиги, сохталиги ҳозирги кунда ҳаммага аён. Эзгулик одатий, кундалик ҳаёт мезонлари билан ўлчанмайди, у “муҳаббат” сингари қамровлилик ва ижтимоийлик хусусиятига эга. Эзгуликнинг ахлоқий идеал билан боғлиқлиги шундандир. Шу туфайли у амалиётда фидоийлик, дахлдорлик, ватанпарварлик, инсонпарварлик, халққа хизмат қилиш сингари тамойилларни ўз ичига олади. Эзгулик ва ёвузлик жуфтлигида ҳар икки томон бир-бирини тамомила инкор этибгина қолмай, улар ўртасида ҳаёт-мамот кураши кетади ва бу абадий кечадиган жараён сифатида оламни ҳаракатга келтирувчи куч тарзида намоён бўлади. Бу жуфт фалсафий категорияларнинг яна бир ўзига хос жиҳати шундаки, улар инсон фаолиятини баҳолаш хусусиятига эга. Уларни инсон табиатидаги эзгулик ва тубанликни ўлчайдиган ўзига хос тарозига ўхшатиш мумкин. Инсоннинг комиллиги, жамиятнинг маънавий такомилга эришган-эришмагани шу мезон билан ўлчанади. Эзгулик ижтимоий-фалсафий ва ахлоқий категория бўлиб, ахлоқий баҳонинг энг умумий шаклидир. У ўзида ижобий нарсалар, воқеа-ҳодисалар, жараён ва вазият ҳамда фазилатларни мужассам этади.

Эзгулик ҳақидаги тасаввурлар халқдан халққа, авлоддан авлодга ўтиб шаклланиб келган. Эзгуликнинг маъно-моҳияти ёвузликка қарши курашда ўз ифодасини топади. Ёвузлик ҳамиша ҳам яққол намоён бўлмайди, баъзан у эзгулик ниқобида ҳам кўриниши мумкин. Буни англаб етиш кишидан огоҳлик ва ҳушёрлик, зийраклик ва лоқайд бўлмасликни талаб этади. Бу тушунча ахлоқий баркамоллик негизи сифатида, олийжаноблик, меҳр-оқибат, самимийлик, саҳийлик, беғараз туйғуларда ўз ифодасини топади. Умуман олганда, эзгуликни ижтимоий, шахсий ҳуқ-атвор ва ҳатти-ҳаракатни маънавий жиҳатдан баҳолашнинг муҳим мезони дейиш мумкин.

Эзгулик маънавий-ахлоқий категориялар орасидаги энг муҳим тушунчалардан бири бўлиб, инсон фаолиятининг асл моҳиятини англатади. Эзгулик инсонга энг кучли маънавий лаззат бағишлайдигануни ижтимоий шахсга айлантириб, чинакам бахт сари етакловчи фазилат; шахсни комилликка жамиятни эса юксак тараққиётга етказувчи юксак қадриятдир.

аслида. У инсоннинг ахлоқий фаолияти туфайли муайянлашади, юзага чиқади. Уни синфийлик ёхуд партиявийлик қобиғига ўраш мумкинмас.

Эзгуликка интилиш кундалик ҳаётда давлат ва жамият ҳаётидан ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида “ислоҳот – ислоҳот учун эмас, аввало инсон учун”, “жамият – ислоҳотлар ташаббускори”, “миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари”, “жаҳолатга қарши – маърифат”, инсон капитали, интеллектуал салоҳият, инновацион ғоялар, юқори технологиялар, жадал ва барқарор тараққиётнинг фундаментал асосини ташкил этиш йўлида бунёдкор ишларни амалга ошириш, маънавий-маърифий жиҳатдан юксалиш сари интилишдир. Эзгуликка интилиш инсоний баркамоллик, ягона Ватан туйғуси, янги Ўзбекистон маънавий қиёфасини шакллантириш ва юксалтиришга бўлган ҳаракат, фикрлаш ва ташаббус кўрсатишдан иборат фаолият туридир. Инсон эзгуликка интилар экан, ўз тақдирини бошқалар тақдири билан боғлиқ ҳолда эканини англай бошлайди. Эзгуликка интилиш ўз миллий мансублигидан фахрланиш, миллатининг бой тарихи, маданий ва маънавий меросидан, унинг жаҳонцивилизациясига қўшган хиссасидан ғурурланиш имкониятидир. Бу туйғу – ўзлигини англаш ва ўзгаларни тушунишга даъват этадиган қудратли кучдир.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, бугун янги ҳаёт қуриш, ривожланган давлатлар қаторига чиқиш йўлидан бораётган мамлакатимизда ҳам эзгулик, одамийлик ва гуманизм ғоялариасосида миллий мафқурани шакллантириш масаласи жуда муҳим аҳамиятга эга. Сўнгги йилларда бу борада қатор қарорлар қабул қилинди. Давлатимиз раҳбарининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси, Ўзбекистон ёшларининг биринчи форуми ҳамда Хавфсизлик кенгашининг кенгайтирилган йиғилишида маънавият йўналишидаги долзарб вазифалар белгилаб берилди. Чунки бу борада ечимини кутиб турган, ўзгаришлар шамоли кириб бормаган масалалар кўп.

Ёшларда ёт ғояларга нисбатан маънавий иммунитет шаклланмас экан, «бу – яхши, бу – ёмон» деган катъий фикр пайдо бўлмас экан, мафқуравий ҳатарларга қарши туриш қийин бўлади. Ана шу нуқтаи назардан қараганда мамлакатимиз тараққиётининг янги босқичида амалга оширилаётган ислоҳотларнинг мазмун-моҳиятида эзгулик ғояси мужассам этилган.

АДАБИЁТЛАР:

1. Мирзиёев Ш.М. Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир // <https://president.uz/uz/lists/view/4089> (мурожаат санаси 19.01.2021)
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. - Тошкент: “Ўзбекистон”, 2020. – 456 бет
3. Мирзиёев Ш.М. Маънавият керакми-йўқми деб юрганлар ҳам йўқ эмас. <https://kun.uz/news/2021/01/20/>
4. Назаров Қ.Н. Ғоялар фалсафаси тажрибавий қўлланма. – Тошкент: “Академия”, 2011. – 332 бет
5. Назаров Қ.Н. Жаҳон фалсафаси қомуси. 1-китоб. – Тошкент: “Маънавият”, 2019. – 920 бет
6. Отамуратов С. Глобаллашув ва миллий-маънавий хавфсизлик. - Тошкент: “O'zbekiston”, 2015. – 456 бет
7. Назаров Қ.Н. Ўзбек фалсафаси тарихи (III жилд). – Тошкент: “Muharrir”, 2020. – 504 бет

РЕЗЮМЕ:

Ушбу мақола янгиланаётган Ўзбекистон жамиятининг ғоявий-мафқуравий соҳаларида рўй бераётган туб ислоҳотларнинг мазмун-моҳияти ижтимоий-фалсафий таҳлил этилган.

Калит сўзлар: маънавият, маърифийлик, дунёвий илм-фан, янги Ўзбекистон, маънавий қадриятлар, миллий ғоя, мафқура, эзгулик, эзгу иш

РЕЗЮМЕ:

В статье дается социально-философский анализ сущности радикальных реформ, происходящих в идеологической сфере узбекского общества.

Ключевые слова: духовность, просвещение, современная наука, новый Узбекистан, духовные ценности, национальная идея, идеология, доброта, доброе дело

RESUME:

The article provides a socio-philosophical analysis of the essence of radical reforms taking place in the ideological sphere of Uzbek society.

Keywords: spirituality, enlightenment, modern science, new Uzbekistan, spiritual values, national idea, ideology, kindness, good deed.

	<i>влияние на развитие философии</i>	
26. Норқобилов М.Х.	Саъдуддин Тафтазонийнинг “Шарҳ ал-Ақоид” асарида “ишбошиларга итоат” масаласи	107
27. Гафурова С.	Халқаро одат нормаси “ <i>Opinio juris</i> ”нинг ҳуқуқий моҳияти	111
28. Сапаров Б.Б., Сапаров А.Б.	“Авесто”да ҳуқуқий маданият масалалари	114
29. Умирзакова Н.А.	Жамият ҳаёти ва медицинализация	118
30. Қодиров Н.Н.	Ёшлар ижтимоий фаоллигини оширишда фуқаролик жамияти институтлари иштироки	122
31. Ҳандаров Р.Э.	Ўзбек халқи фалсафий тафаккури ривожда Алишер Навоий ижодининг аҳамияти	126
32. Мамадалиев М.М.	Миллий анъана ва маросимларда норматив-ҳуқуқий ва ахлоқий-эстетик хусусиятларнинг симбиозлашуви	131
33. Ботиров М.	Ўзбекистон Республикаси Конституциясида инсон ҳуқуқлари масаласи	135
34. Абдуллаев Б.Б.	Ёшлар сиёсий маданияти трансформациялашувининг рақамли замонавий омили	139
35. Рахимова Ш.А.	Жамиятнинг модернизациялашувида ахборот алмашинуvinинг регулятив функциялари	144
36. Бойсунов Ж.Х.	Маънавий маданият тушунчаси ва унинг фалсафий категория сифатида ўрганилиши.	148
37. Межевникова О.П.	К проблеме разграничения объективной и виртуальной реальностей в сознании человека	152
38. Кадиров М.Б.	Фуқаролик жамиятида давлат ва нодавлат ташкилотлари муносабатини такомиллаштириш йўллари	156
39. Бабакулов З.К.	Товар белгисидан фойдаланишнинг фуқаролик-ҳуқуқий шартлари ва тартиби	161
40. Гулбоев Б.	Ҳозирги замон цивилизациясининг асосий хусусиятлари	165
41. Шербобоев М.А.	Карл Поппер ижтимоий билиш мантигининг ўзига хослиги тўғрисида	169
42. Қурбонов Т.	Миллий гоя ва миллий менталитет ривож	172
43. Қамбаров Ш.	Инновацион технологиялар таълим-тарбия сифатини ошириш омили	175
44. Имомов Э.	Шахс маънавий камолотида ижтимоий-маънавий муҳитнинг таъсири	178
45. Худойбердиев Д.	Соғлом турмуш тарзи – юксак истеъмолчилик маданиятини қарор топтириш омили	181
46. Юлдошев Б.	Замонавий раҳбар ижтимоий қиёфасини юксалтиришнинг долзарб вазифалари	185
47. Ахмедов А.	Рақамли иқтисодиёт ва унинг инновацион тамойиллари	189
48. Шарипов А.З.	Янги Ўзбекистон мафкураси: эзгулик гоясининг ижтимоий-фалсафий таҳлили	193
49. Тўраева А.П.	Глобаллашув жараёнининг фарзандлар ҳуқ-атворида таъсири	198